

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

ИЗЛЕЗЕ ОТ ПЕЧАТ КНИГАТА „РЪКОПИСНИЯТ БЪЛГАРСКО-ИТАЛИАНСКИ РЕЧНИК НА ОТЕЦ МАУРИЦИО ОТ 1845 Г.“
(РЕЦЕНЗИЯ)

Поли Муканова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Във връзка с католическите мисии в българските земи през XIX в. са съставяни речници от свещеници италианци, които, за съжаление, днес са с неизвестно местонахождение. Речникът на отец Маурицио да Кастелацо от 1845 г. е единственият за момента съхранен и достигнал до нас такъв ръкопис.

Ключови думи: *българи католици; български език; български ръкописи; речници; XIX в.*

Излезе от печат книгата „Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г.“ на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (БАН). Изданието съдържа пълния текст на най-стария запазен и открит българско-италиански речник. Той е съставен през 1845 г. от католическия свещеник от Ордена на капуцините отец Маурицио да Кастелацо. Текстът на речника е придружен от обстойно езиковедско изследване, както и от резюмета на италиански и английски език.

Книжнината на българите католици се представя от различни по жанр, език и графика произведения и затова не е уместно тя да се нарича „българска католическа литература“, макар че се среща и под това наименование, тъй като в нея се включват не само религиозни произведения, но също така епистоларно творчество, историографски съчинения, речници и граматика.

Българско-италианският речник на отец Маурицио да Кастелацо от 1845 г. (нататък – РБИР) може и трябва да бъде причислен към образците на книжнината на българите католици, въпреки че неговият съставител не е от български произход. Това не е единственият труд на този свещеник, за него се знае, че е писал също така множество произведения на български език, за съжаление, днес с неизвестно местонахождение. Отец Маурицио е

разбирал ясно своята мисия да спомогне за утвърждаването на католическата вяра сред своето паство. Това е предопределило и ролята му на книжовник, автор на текстове на народен български език. Именно самосъзнанието му на мисионер сред българите католици и стремежът му да се доближи до тях, пишейки на техния език, водят до съставянето на българско-италианския речник от 1845 г. Това е достатъчен аргумент за причисляването на това лексикографско пособие към образците на книжнината на българите католици. РБИР съдържа непроучена до момента лексика на българското население от южните български земи през съответния исторически период и ще подпомогне бъдещи научни изследвания в областта.

Отец Маурицио е изпратен в южните български земи през 1844 г. и остава там 12 години, т.е. до 1856 г. Служил е в селата Дуванлии и Житница. На първата страница на неговия речник се чете датата 27 юли 1845 г. Това означава, че съставителството е започнало много скоро след пристигането. Възможно е отец Маурицио да е започнал изучаването на българския език преди своето отпътуване от Италия. В РБИР се откриват и следи от други почерци, които са доказателство, че този ръкопис е служил дълго във времето, имал е повече от един ползвател и е бил използван за целите на мисионерството.

Речникът на отец Маурицио да Кастелацо е българско-италиански, водещата дума е българската, което означава, че той е създаден по-скоро с цел да бъде разбран езикът, говорен от местното население, там, където този свещеник е служил. Знаем, че подобни речници са съставяни и от други мисионери в този период, но те са с неизвестно местонахождение. Това превръща този писмен паметник в ценен извор за историята на българския език в този период, тъй като е най-старият запазен и открит за момента българско-италиански речник.

Речникът на отец Маурицио е съставен от две части с общ обем 104 листа с размери 145 x 98 мм. Съдържа около 3500 думи. В началото, след заглавната страница на речника, е поместено кратко граматическо въведение в обем от 5 страници. Думите са подредени в две колони. В лявата са българските лексеми, написани с латиница, а в дясната са техните италиански съответствия. Азбучният принцип на подредбата невинаги е спазен. В повечето случаи срещу една българска дума е поместено само едно италианско съответствие, но се наблюдават и изключения, в които са представени два или повече синонима, като понякога синоними има само при единия от езиците.

Българско-италианският речник на отец Маурицио да Кастелацо е ръкопис, написан изцяло с латиница, която се използва и за предаването на българските думи. Графико-правописната му система е сходна с тази, която се открива при основателите на т.нар. „павликянска книжнина“ през

XVIII в. Петър Ковачев Царски и Павел Гайдаджийски Дуванлията. По същия начин тя следва в голяма степен италианския правопис, което в случая е логично предвид италианската националност на основния съставител на речника. Вероятно отец Маурицио е записвал българските думи така, както ги е чувал. В изследването си Магдалена Абаджиева представя примери и наблюдения, насочващи към заключението, че през втората половина на XVIII в. в книжнината на българите католици се установяват нови трайни характерни черти в областта на правописа, които продължават да се проявяват и през XIX в. Това говори за приемственост между отделните книжовници и за традиция, която стъпва върху първите произведения на народен език от XVIII в.

В главата, посветена на фонетичните особености, авторката допуска, че особеностите на РБИР отразяват говора, въз основа на който е съставен речникът, въпреки че подчертава, че чуждият произход на съставителя и фактът, че той не е владеел добре езика, поставят такава теза под въпрос. Поради тази причина в изследването са направени съпоставки с особеностите на павликянския говор, в зоната на който попадат селата, в които се знае, че е служил отец Маурицио. Коментирани са само примери, написани от основния съставител, с уговорката, че не може да се търсят пълни съвпадения с диалектните особености поради наличието на идиолект на автора на речника. В заключение е казано, че РБИР отразява особеностите на няколко говора и не може да се определи точно като павликянски, той също така е повлиян от традицията в книжнината и от идиолекта на съставителя си.

В главата, посветена на лексиката, авторката групира думите както по чуждо езиково влияние, така и в тематични групи, като всяка група е анализирана отделно.

Книгата на Магдалена Абаджиева откроява личността на отец Маурицио да Кастелацо и неговия принос за развитието на книжнината на българите католици, като привежда нови данни за дейността на този мисионер в българските земи и представя за първи път негово произведение – пълния текст на българско-италианския речник, съставен през 1845 г. Този ръкопис е единственият запазен и открит до момента източник, който съдържа думи от бита и живота на българите католици от XIX в. Всички останали достигнали до нас образци са пряко свързани с религиозните практики на тази общност или с нейната история, но представеният тук ръкопис на отец Маурицио е единственият запазен речник на тази част от българското население от XIX в. и затова той заслужава особено внимание. Неговото публикуване е принос към историята на българската книжнина, представя непроучено до този момент произведение и дава допълнителни данни за начините, по които българите католици са използвали латиницата като графика в своите произведения. Лексиката в речника на отец Маурицио

представлява интерес както за изследователите на българския език, така и за тези, занимаващи се с етнолингвистика, културология и история. Намиращи се между Изтока и Запада, българите католици са обект на разнопосочни влияния, които се проявяват и в техния език. Традиционните книжовни думи съжителстват с османизми, хърватизми и думи от италиански произход. Речникът на отец Маурицио съдържа и много диалектизми, както и думи, които досега не са засвидетелствани в лексикографските източници и които разширяват научните знания за диалекта на българите католици през XIX в. Уводът, посветен на спецификите на глаголите в българския език, ще обогати знанията на специалистите за развитието на граматическата литература през съответния период.

Изданието на речника на отец Маурицио да Кастелацо от 1845 г. представлява интерес и за всички католици в България, които биха желали да научат повече за историята на своята общност и за нейните книжовни традиции.

ЛИТЕРАТУРА

Абаджиева, Магдалена. Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г., София, 2020. 328 с.

REFERENCES

Abadzhieva, Magdalena. *Rakopisniyat balgarsko-italianski rechnik na otets Mauritsio ot 1845 g.*, Sofia, 2020. 328 s.

THE BOOK “THE MANUSCRIPT BULGARIAN-ITALIAN DICTIONARY OF FATHER MAURIZIO FROM 1845“ HAS BEEN PUBLISHED

Abstract: *In connection with the Catholic missions in the Bulgarian lands in the 19th century, dictionaries were compiled by Italian priests, which unfortunately today have an unknown location. Father Maurizio da Castellazo's 1845 dictionary is the only such manuscript that has survived to the present day.*

Keywords: *Bulgarian Catholics; Bulgarian language; Bulgarian manuscripts; dictionaries; XIX Century*

Assist. Prof. Polly Mukanova, PhD
Department of Library and Information Sciences and Knowledge Management
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: p.mukanova@unibit.bg